

Recenzió
Farkas Zoltán
Kémregények
HVG
2005. június 22.

A nagy tülekedésben összetorlódtak a besúgók és a megfigyeltek a magyar könyvpiacra. Három különböző kiadvány háromféleképpen veti föl letűnt korok máig érvényes dilemmáit, és aki egyfolytában olvassa végig ezt az összességében úgy kétezer oldalas, egy-két dolgot tisztábban lát. De erről majd később.

Megjelenési sorrendben az első Kornai János A gondolat erejével című

önéletrajzi esszéregénye, amelyben csupán a korra jellemző, kötelező adalékanyag, mellékszál a tudós közgazdászról szóló besúgói jelentések egyes részleteinek közzététele. Ám ezek hitelesítik a szerzőt foglalkoztató alapkérdést, nevezetesen azt, hogy az egypártrendszerben morálisan milyen életpálya volt vállalható. Kornai választát életműve ismerői tudják, vívódásával azonban csak a kötetben szembesülnek. Ahogy azt is sokan tudták, akik - akár csak alkalmi vendégként - belevetették magukat a rockzenei életbe, hogy vannak körülötte, benne besúgók, akik addig fondorlatoskodtak a központilag kijelölt célszemélyek körül, amíg sikerült őket pacifikálni, mórásra tanítani, netán külföldre
űzni.

Ám arról csak most, Szőnyei Tamás Nyilván tartottak című, rendőrségi dokumentumokban bővelkedő "kémregényéből" értesülhettek számosan, hogy mennyire sikeresek voltak az ügyosztály munkatársai a bomlasztásban vagy épp a beszerzésben. Besúgónak, kémnek vélték társai és üzletfelei Spiró György kétezer évvel ezelőtt játszódó nagyregényének főhősét, Urit is, holott nem volt az. "Akkoriban, a Római Birodalomban mindenki mindenki ellen kémkedett. Mindenki mindenkinek ügynökölt" - ad sajátos mai magyarázatot egy interjúban Spiró a főhősét övező szüntelen gyanakvásra.

Szimultán olvasva e három könyvet, elmerengtem a sajátos tartalmi egybeeséseken. Például azon: ha három, különböző műfajú remekmű ennyire egy irányba húz, az gyaníthatóan nem a véletlen műve. Mint ahogy az sem, ha három író három generációt képviselve ennyire fényesen bizonyítja, hogy a morális szembenézésre igenis volna igény. Ám hiába, ha az esély ismét elenyészőben van. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltáráról szóló törvényt ugyanis a köztársasági elnök az Alkotmánybírósághoz utalta, egyebek mellett azzal érvelve: "mivel a megfigyeltek a hatályos törvény alapján is megismerhetik a velük kapcsolatba hozható operatív kapcsolatról, hálózati személyről, hivatalos alkalmazotról az azonosításukhoz szükséges adatokat, az információs önrendelkezési jog érvényesítéséhez nincs szükség ezeknek a személyes adatoknak a teljes nyilvánosságra hozatalára".

Ami mármost konkrétan a személyemmel esetleg "kapcsolatba hozható kapcsolatokat" illeti, ők továbbra is nyugodtan alhatnak. S nem csupán azért, mert nincs bennem leleplezési vágy, csak kíváncsiság; bár abból akkora adaggal, hogy egy-két egykori kollégám "megbukása" után saját anyagom megtekintésének reményében az év elején a levéltárhoz fordultam. Június elején kaptam is választ, miszerint kérelmemet "nyilvántartásba vették", de a "megnövekedett érdeklődés" miatt "az előkészítő munka elhúzódik, és várhatóan több mint egy évet is igénybe vehet".

Ebből pedig kellemetlen tanulságok adódnak. Egy: az lenne a legnagyobb csapás a levéltár - Szőnyi szerint az ügyfeleket szívvel-lélekkel kiszolgáló - személyzetére, ha törvény rendelné el a teljes nyilvánosságot; akkor dugulna be igazán a rendszer! Kettő: lám, a nyilvánosságnak mégiscsak vannak fokozatai, hiába véltük egykor, ma már láthatóan primitív módon, hogy az vagy van, vagy nincs. Három: ha viszont vannak fokozatok, akkor előbb-utóbb lesznek besorolások is; az elsőség az elnöki kérést, az alkotmánybíróságit, netán a bírót illeti, a második sorba politikusok, történészek, oknyomozó újságírók kerülnek, s a végére maradnak a balett-táncosok, biciklisták, gyalogosok. Nyugdíjasoknak karkedvezmény, tanulóknak bérlet.

Ezzel minden a helyére is kerül. A várakozás hónapjai, évei alatt ismét átjár minket a múlt áporodott levegője. Felidéződik a klasszikus hiánypsichózis, vele a gyanakvás: vajh' ma kik a nálunk egyenlőbbek, és miért. Végül, évek múltán, amikor a túlterhelt, elgyötört kutatóktól megkapott dossziécskánkba belelapozunk, eltűnődhetünk: valóban csak ennyi lett volna? Csak ennyi volt? Mi is?

FARKAS ZOLTÁN

(A szerző a HVG munkatársa)